

DOI: <https://doi.org/10.35219/history.2025.07>

Silviu B. MOLDOVAN

C.N.S.A.S. – București

Institutul de Istorie „A.D. Xenopol” din Iași

Centrul de Studii Regionale și Pluraliste „Transilvania” din Târgu Mureș

ORCID: 0000-0001-5352-8325

E-mail: silviu.mldvn@yahoo.com

ÎN CĂUTAREA PERSONALITĂȚILOR EXEMPLARE: CAZUL LUI RADU CIOCULESCU (1901-1961)

IN SEARCH OF EXEMPLARY PERSONALITIES: THE CASE OF RADU CIOCULESCU (1901–1961)

Abstract: The historical memory of a nation is sustained, to a significant extent, by the symbolic meanings constructed around the exemplary personalities of its identity-shaping past, because of their actions and achievements. By examining both the postwar destinies of a number of figures whose biographies were marked either by the authorship of writings concerning the Great Union or by their direct participation in its realization, and the still insufficiently explored history of Romanian Masonic circles, we have identified the noteworthy case of the well-known musicologist and writer Radu Cioculescu, a member of the “Meșterul Manole” Lodge in Bucharest. In 1950, he was sentenced for his involvement in a clandestine anti-communist group and died in detention in 1961. Until the end he maintained a stance of moral resistance and strived to uphold the morale of his fellow political prisoners. Radu Cioculescu established himself as a figure whose radiant power was maintained, through the power of example and sacrifice, persisted even after his death—an impact that appears to have once again drawn the attention of the Securitate authorities to his legacy.

Keywords: Radu Cioculescu; Securitate; resistance; National Peasants’ Party; Freemasonry; detention.

*

În mare măsură, „pilonii de rezistență” ai memoriei istorice a unei națiuni sunt furnizați din simbolistica creată în jurul personalităților exemplare ale trecutului identitar, ca urmare a acțiunilor întreprinse de acestea. Identificarea lor nu este totdeauna una foarte ușoară, având în vedere atât abundența de abordări simpliste, cât și numeroasele controverse care obligă la o atentă verificare a surselor primare.

Tendința, astăzi în creștere, de a „banaliza” existența spațiului concentraționar și bilanțul malign al acestuia, nu contribuie, nici ea, la facilitarea acestor cercetări.

În alegerea subiectului acestui articol, am urmat, simultan, două preocupări principale din ultimii ani. Mai întâi, am investigat destinul postbelic al unei serii de personalități ale căror biografii sunt marcate de redactarea unor scrieri referitoare la Marea Unire, sau de participarea lor practică la evenimentele care au generat acest act istoric de primă importanță, ceea ce a dus la identificarea a numeroase acțiuni represive asimilabile cu lupta regimului comunist, în primele sale decenii, împotriva memoriei naționale, pe care o cataloga ca reacționară. Căutarea unor fapte exemplare a găsit, în acest domeniu, un teren fertil. Pe de altă parte, am efectuat investigații arhivistice referitoare la destinul postbelic, încă foarte puțin cunoscut, al cercurilor masonice românești. Momentul cel mai spectaculos, din acest punct de vedere, a fost reconstituirea, în exil, a Supremului Consiliu al Ritului Scoțian Antic și Acceptat pentru România (1969). În acea perioadă, masoneria era interzisă în țară, de peste două decenii, iar acțiunea represivă îndreptată împotriva acesteia se înscrisa, de asemenea, în ofensiva ideologică împotriva unei importante părți a memoriei naționale românești. Încercând a reconstitui acest eveniment cu o importanță simbolică apreciabilă, am identificat o serie de personalități de mare valoare, ale căror biografii, deseori, duceau tot către Războiul de Întregire.

Personalitatea lui Radu Cioculescu are relevanță din perspectiva ambelor direcții de cercetare menționate mai sus, din moment ce acesta a fost voluntar al armatei române, la o vârstă foarte fragedă, în Primul Război Mondial¹ și, ulterior, un distins membru al Marii Loji Naționale din România, activând în cadrul Lojii „Meșterul Manole” din București. Însă destinul lui este eminamente legat de opoziția împotriva comunizării României, aceasta aducându-i și condamnarea la detenție, fapt care i-a determinat, în mod direct, și decesul prematur.

O parte a asumării critice a trecutului comunist a constituit-o identificarea acelor personalități exemplare care puteau contrabalansa, prin dăruirea lor în slujba ideilor deopotrivă democratice și patriotice, impresia defavorabilă lăsată de capitularea în fața puterii abuzive și chiar de nivelul ridicat al colaboraționismului cu organele represive. O valoare excepțională a acestor personalități consta în rolul lor de simbol. Pornind de etimologia lui, „indiferent unde acționează, în planul obiectelor sau în planul ideilor, simbolul este un element de legătură. Făcând apel la conceptul de echivalență, el unește elementele contrarii, reduce opozițiile”². Or, cea

¹ Mai mult, așa cum arăta nepotul său, Radu Cioculescu, „cercetaș încă, nevârstnic pentru înrolare, și-a ascuns situația, urmând trupele noastre în retragere, în Moldova” (Monica Pillat și Barbu Cioculescu, *Povestind despre atunci* (București, Ed. Humanitas, 2012), 39.

² Andi Mihalache, *Istorie și practici discursive în România „democrat-populară”* (București, Editura Albatros, 2003), 184-185.

mai mare preocupare a organelor represive a fost aceea de a împiedica manifestarea simbolurilor care reduceau contradicțiile dintre diversele componente ale societății și, prin urmare, facilitau unirea acestora, fapt care, prin puterea inevitabilei solidarizări, ar fi fost în defavoarea evidentă a unei puteri abuzive.

Existența personalităților harismatice și a celor care și-au asumat martiriul politic este când contestată (memoriile lui Adrian Marino mustesc de o încrâncenare deosebită, destul de greu de explicat, în acest sens³), când supralicitată (de pildă, prin îndemnul insistent, la un moment dat, de a sanctifica sute de persoane, victime ale represiunii comuniste, pe baza unui presupus model din țările baltice). Prin urmare, ținând cont și de faptul că au trecut 36 de ani de la căderea regimului comunist și, deja, peste șase decenii de la grațierea în masă a deținuților politici, soluția este reanalizarea mărturiilor existente (cu dezavantajul decesului, survenit între timp, al cvasitotalității victimelor poliției politice) și identificarea extensivă a documentelor (cu dezavantajul că Securitatea a făcut tot posibilul pentru a păstra, pentru posteritate, doar varianta care îi era convenabilă, din punct de vedere ideologic, dar și factologic). Ulterior, aceste documente (alături de mărturiile, inerent subiective, ale unor ofițeri de Securitate) au fost utilizate pentru a alimenta versiunile istoriografiei oficiale, care, în timp, au (re)devenit tot mai influente în mentalul public. Așa cum observa Andi Mihalache, „Simbolul e o convenție de reprezentare și de recunoaștere prin substituție. (...). Producând niște texte cu caracter simbolic, formulate în jurul unui eveniment, de aceeași factură simbolică (...) istoriografia stalinistă nu se situa la originile unei istorii, ci doar simula, prin false rememorări, aceste «origini» prezumtive”⁴. Prin urmare, versiunile vehiculate de către comuniști ale evenimentelor recente erau mult mai credibile prin faptul că nu erau inventate, ci numai reinterpretate, prin ideologizare și prin diabolizarea adversarilor.

În ciuda abundenței scrierilor dedicate represiunii comuniste din România perioadei 1945-1964, există încă multe „zone albe”, din punctul de vedere al cunoașterii, în ceea ce privește personalitățile exemplare ale rezistenței, cele care au constituit și au rămas modele de conduită și în perioada detenției. Cel mai important rol în menținerea acestui deficit de cunoaștere l-au jucat chiar strategiile arhivistice ale fostei Securități, care a fost conștientă de efectul nu numai magnetic, ci și „contaminator”, în plan spiritual, al acestor personalități, motiv din care a combătut,

³ Vezi Adrian Marino, *Viața unui om singur* (Iași: Editura Polirom, 2010). Pasajele vitriolante din acest volum, îndreptate până și împotriva lui N. Steinhardt, par a fi - fără a minimaliza în vreun fel experiențele personale triste care se află, probabil, la originea lor - rezultatul unei mizantropii care se manifestă din partea lui Marino, în egală măsură, și față de celelalte sectoare ale vieții cultural-spirituale.

⁴ Andi Mihalache, *Istorie și practici discursive în România „democrat-populară”*, 185.

în mod programatic și destul de eficient, memorializarea faptelor și atitudinilor acestora (totuși, căuta să le identifice și le consemna, în documentele ei interne). În acest fel, se miza pe ideea că versiunile seducătoare, transmise numai pe cale orală de către foștii comilitoni din detenție, se vor dilua, fatalmente, odată cu decesul acestora și vor sfârși prin a fi considerate simple legende, imposibil de documentat, de către cei din generațiile mai tinere. De aici până la a le cataloga drept falsuri nu ar mai fi fost cale lungă (acest pas a și fost făcut, în cele din urmă). Pe termen lung, însă, în condițiile masivei desecretizări a documentelor Securității și a eforturilor de înțelegere a substanței lor reale (inclusiv cele de reconstituire a faptelor care, prin „strategiile” menționate mai sus, se doreau a fi complet omise), restituirea acestui capitol de istorie românească, tragic și contradictoriu, entuziasmant (prin semnificațiile și puterea de exemplu a sacrificiului asumat) și deprimant în același timp (prin caracterul ireversibil al sacrificiului impus), face progrese foarte mari.

În cadrul acestui articol⁵, am decis să ne oprim asupra cazului unui cunoscut muzicolog și scriitor: Radu Cioculescu. Membru al Partidului Național Țărănesc, decedat în detenția politică la începutul anului 1961, acesta s-a născut la 20 februarie/5 martie 1901, la Turnu Severin, fiind fratele la fel de cunoscutului critic literar Șerban Cioculescu (și el deținut politic, însă fără a fi adus în fața instanței⁶).

⁵ O primă prezentare, extrem de succintă, a acestui caz, însoțită de două documente inedite, am realizat-o într-un volum de conferință: „Detenția și martiriul lui Radu Cioculescu (1901-1961)”, în *Experimentul Pitești - Reeducare prin tortură. Comunicări prezentate la Simpozionul Internațional, ediția a XXIV-a, Pitești, 27-29 septembrie 2024* (Pitești: Fundația Culturală Memoria – Filiala Pitești, 2025), 243-248.

⁶ Șerban-Nicolae Cioculescu (1902-1988) a fost persecutat profesional la scurt timp după instaurarea regimului comunist, fiind comprimat din învățământ la 1 septembrie 1947. A fost reținut (fără mandat de arestare) de către Securitate, ca fost membru al Partidului Național Țărănesc, în urma percheziției domiciliare efectuate la 16 august 1949. Întrucât nu i s-a putut stabili nicio vină concretă, la 6 septembrie 1949 este pus în libertate, luându-i-se o „Declarație” prin care se angaja că „nu voi spune nimănui unde am fost, ce am văzut și ce am discutat” și că „nu voi spune nimănui cu cine am stat în celulă, și nici nu voi transmite rudelor respectivilor cu care am stat în celulă, că i-am văzut și starea în care se găsesc” (A.C.N.S.A.S., fond Penal, dosar nr. 13771, f. 7). Totodată, a fost menținut în supravegherea informativă a Securității (*Ibid.*, f. 8). Ulterior, după o perioadă de marginalizare, meritele lui profesionale au fost pe deplin recunoscute. Din 1967, Șerban Cioculescu a devenit directorul general al Bibliotecii Academiei Republicii Socialiste România, desfășurând o bogată activitate literară. În cadrul supravegherii informative anterioare măsurilor represive luate în august 1949, de o atenție specială s-a bucurat anticariatul „Junimea”, deschis de Șerban Cioculescu, unde, conform unor informații (neconfirmate în urma verificărilor efectuate), ar fi existat „un cuib al mișcării de rezistență”, pe motivul că în anticariat „se strâng aproape zilnic câte 8 persoane și discută politică antidemocratică” (A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 257483, vol. 2, f. 13). Șerban Cioculescu a fost trecut în evidența pasivă a Securității abia în septembrie 1964, ocazie cu care se formula aprecierea că „până în anii 1962-1963 a avut o poziție dușmănoasă regimului democrat popular, apoi s-a transformat

În urma cercetărilor efectuate până acum, considerăm că îl putem socoti pe Radu Cioculescu drept unul dintre străluciții actanți morali ai României Mari. Tocmai pentru meritele lui, deopotrivă general umane și românești, acesta a fost rapid reprimat, prin activarea mecanismelor de tip stalinist ale fostei Securități.

Personalitatea lui Radu Cioculescu poate fi descoperită atât din dosarele lui penale, cât și din cele informative, care se păstrează în Arhiva Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității (A.C.N.S.A.S.). Menționăm, în primul rând, dosarul fond Penal nr. 76443, în care Radu Cioculescu a fost cercetat sub acuzația de a-l fi recrutat pentru o „organizație subversivă” (a se citi: patriotică) pe Paul Ionescu-Voiculescu (fratele vitreg al bine-cunoscutului politician național-liberal de mai târziu, Mircea Ionescu-Quintus⁷). În cadrul interogatoriilor, fostul magistrat, care a fost arestat la 9 august 1953⁸, în urma unei percheziții cu ocazia căreia Securitatea a ridicat diferite înscrisuri⁹, recunoscuse că fusese vizitat de mai multe ori de către Radu Cioculescu, începând cu toamna anului 1948, afirmând că scopul vizitelor fusese acela de „a-mi propune să fac parte dintr-un grup contrarevoluționar P.N.Ț.-ist din care el făcea parte”, întrucât „vedea iminentă schimbarea regimului” comunist¹⁰. La o a doua vizită, văzând că Voiculescu nu reflectase asupra propunerii, Cioculescu îi spusese să considere propunerea lui „ca nefăcută”¹¹. Ulterior, în 1949, Cioculescu reiterase propunerea, Ionescu neacceptând-o, conform declarațiilor proprii, din frică¹², însă omițând să îl denunțe, anchetatorii acuzându-l, în plus, constant, și de minciună, respectiv că acceptase, de fapt, propunerea. De cealaltă parte, Cioculescu recunoștea existența propunerii, însă susținea că nu îi făcuse lui Voiculescu legătura cu nici un alt „element” din grupul subversiv național-țărănist și că nici cei implicați în grup nu aveau cunoștință despre contactul avut cu acesta¹³. Arăta, totodată, că îl cunoștea pe Voiculescu de 20 de ani, prin

treptat, în prezent având o atitudine corectă, manifestată atât prin lucrările ce le publică, cât și în discuțiile cu prietenii săi” (*Ibid.*, f. 19). Dosarul lui de acțiune informativă individuală fusese deschis în iulie 1960, fiind considerat „suspect de diversiune în sectorul ideologic/literatură”, pe baza semnalărilor că „în cercuri restrânse citește și comentează în mod favorabil lucrări literare interzise, blamând literatura noastră nouă și pe creatorii ei”, că „refuză să scrie ceva care să fie interpretat ca o adeziune a sa la regimul democrat” și că „deține și difuzează literatură interzisă”, postură în care a fost identificat ca cel care îi dăduse criticului literar Vladimir Streinu, care fusese, între timp, condamnat, „să citească *Pădurea interzisă*, carte scrisă de fugarul român Mircea Eliade” (vezi *Ibid.*, vol. 1, ff. 3-5).

⁷ A.C.N.S.A.S., fond Penal, dosar nr. 76443, vol. 1, f. 14.

⁸ *Ibid.*, f. 2.

⁹ *Ibid.*, f. 9.

¹⁰ *Ibid.*, f. 16.

¹¹ *Ibid.*, f. 16v.

¹² *Ibid.*, f. 26v.

¹³ *Ibid.*, f. 24.

intermediul mamei acesteia, artista Maria Voiculescu, grație calității sale de gazetar (autor de cronică teatrale)¹⁴.

De remarcat este faptul că, deși Radu Cioculescu a fost propus martor al acuzării în acest proces (fiind acceptat și de apărare¹⁵), nu a fost prezent la judecată¹⁶. În plus, faptul că singura acuzație reținută, până la urmă, în cadrul procesului, a fost omisiunea de denunț¹⁷, arată că acuzatorii *nu* au reușit, în ciuda confruntării pe care au organizat-o în data de 28 decembrie 1953¹⁸, să dovedească așa-numita minciună, respectiv recrutarea efectivă a lui Voiculescu de către Radu Cioculescu. Prin sentința cu nr. 1174 din 9 iulie 1954, Tribunalul Militar Teritorial București l-a condamnat pe Paul Ionescu Voiculescu la un an închisoare corecțională și plata a 200 de lei cheltuieli de judecată, pentru omisiunea denunțării complotului, cu luarea în calcul a întregii perioade de prevenție, începând cu 9 august 1953¹⁹. Pentru acea perioadă, era o pedeapsă minimă, cu atât mai mult cu cât fostul magistrat executase, anterior, încă o condamnare cu nuanță politică, respectiv două luni de închisoare corecțională pentru „sabotaj economic”²⁰. Paul Ionescu Voiculescu a fost pus în libertate la 9 august 1954, imediat după expirarea pedepsei, fără a fi trimis și în colonie de muncă, ori în domiciliu obligatoriu, așa cum se întâmpla deseori cu cei eliberați din închisoare (ca urmare a inițiativelor discreționare ale organelor de Securitate).

Din lectura documentelor reiese, cu suficientă claritate, concluzia că Radu Cioculescu l-a protejat pe cunoscutul său²¹, cu toate că o atitudine diferită, de colaborare cu anchetatorii, poate că i-ar fi adus unele înlesniri din partea autorităților. Tentația putea fi foarte mare, având în vedere că Cioculescu fusese condamnat încă din 26 iulie 1950, prin sentința nr. 1067/50 a Tribunalului Militar Teritorial București (semnată de faimosul general maior magistrat Alexandru Petrescu, în calitate de prim-președinte)²², la 15 ani muncă silnică și 10 ani de

¹⁴ *Ibid.*, f. 22.

¹⁵ *Ibid.*, f. 40. În acel moment, Radu Cioculescu se afla deținut la penitenciarul Ocele Mari. Apărarea propusese, de asemenea, cinci martori (*Ibid.*, f. 41), doi dintre aceștia fiind audiați în cadrul procesului, ceilalți trei lipsind (*Ibid.*, ff. 46-47).

¹⁶ *Ibid.*, f. 56.

¹⁷ Delictul de omisiunea denunțării a fost singura faptă pentru care Paul Ionescu Voiculescu a fost trimis în judecată, la 16 iunie 1954 (*Ibid.*, f. 36).

¹⁸ *Ibid.*, ff. 25-27 f.-v.

¹⁹ *Ibid.*, f. 57v.

²⁰ *Ibid.*, f. 56.

²¹ Se pare că acest tip de comportament protectiv nu a fost unul izolat din partea lui Radu Cioculescu. N. Steinhardt afirma, la rândul lui, că, în anul 1948, scăpase de o condamnare la 25 de ani muncă silnică datorită tăcerii lui Radu Cioculescu în privința implicării sale în acțiunile grupului clandestin anticomunist (*Povestind despre atunci...*, p. 45).

²² A.C.N.S.A.S., fond Penal, dosar nr. 6150, vol. 4, ff. 101-103 f.-v.

degradare civică, pentru crima de înaltă trădare, la 10 ani muncă silnică și 10 ani degradare civică pentru crima de uneltire contra ordinii sociale, la 5 ani detențiune riguroasă și 5 ani degradare civică pentru crima de complot și la 1 an închisoare corecțională, 4.000 lei amendă și 1 an interdicție corecțională pentru delictul de fals în acte publice, urmând ca din toate acestea să execute pedeapsa cea mai grea (15 ani de muncă silnică și 10 ani de degradare civică), să plătească amenda și încă 30.000 de lei drept cheltuieli de judecată²³. Obiectul acestui proces l-a format un grup de 14 persoane, cele mai cunoscute dintre acestea fiind, pe lângă Cioculescu, medicul Aurel Dobrescu, fost ministru național-țărănist, ziaristul, de asemenea fost ministru național-țărănist, Ion Lugoșeanu și scriitorul Ștefan Nenițescu.

În declarațiile date în anchetă, Radu Cioculescu recunoștea trimiterea, prin intermediul ziaristului național-țărănist Constantin Hagea, a unor scrisori de informare către Regele Mihai și generalul Nicolae Rădescu, aflați în exil, afirmând că organizarea comitetului de rezistență din țară succedase, în primăvara anului 1949, primirii „scrisorilor dlui. August[in] Popa, care vestea încercări similare în străinătate”²⁴. Cioculescu era acuzat că misiunea lui în cadrul grupului subversiv era, începând cu primăvara anului 1948, aceea de „a trece la reorganizarea și reactivarea legală (sic!) a elementelor național-țărăniste din sectorul II Negru, în cazul în care Cezar Simionescu ar fi fost arestat”²⁵ și că era împuternicit cu treburile ramurii politice a organizației, în care urmau să fie cuprinse elemente de diferite apartenențe politice (exista și o ramură zisă militară)²⁶. Totodată, după cum susținea procurorul militar, maiorul magistrat Petre Mateescu, de la Parchetul Tribunalului Militar București, în referatul introductiv pentru trimiterea grupului în judecată, „cercetările au stabilit că activitatea subterană a lui Radu Cioculescu a început încă din toamna anului 1947, ea fiind legată de acțiunile subversive, complotiste și de spionaj” întreprinse în legătură cu cercurile de conducere național-țărăniste și cu cele anglo-saxone²⁷. Pentru cercetările viitoare, considerăm că ar merita insistat pe ideea exprimată în interogatoriul din 17 noiembrie 1949 al scriitorului Ștefan Nenițescu (cel cu care Radu Cioculescu colabora îndeaproape), și anume că „scopul final al organizației întregi, bazat pe însuși principiul de înmănunchere a grupurilor subversive menționate și *amestecul într-o singură unitate a variilor culori politice*

²³ *Ibid.*, f. 102v.

²⁴ *Ibid.*, f. 109v.

²⁵ *Ibid.*, f. 16.

²⁶ Detalii, în „Referatul introductiv”, datat 18 iulie 1950, pentru trimiterea în judecată a grupului de 14 persoane (*Ibid.*, ff. 4-37).

²⁷ *Ibid.*, f. 21.

(subl. S.B.M.), era acela de înlăturare prin răsturnare a actualului regim și administrație guvernamentală din România, la momentul prielnic”²⁸.

Procesul lotului din care a făcut parte Radu Cioculescu a fost, așadar, un fel de consecință comună a reprimării Partidului Național Țărănesc și celei a Mișcării Naționale de Rezistență. În același timp, pe fundalul acțiunii judiciare se insinuează și consecințele interzicerii activității Marii Loji Naționale din România, decizie care a fost pusă de autorități în „logica” reprimării celorlalte două medii menționate, subsumându-le pe toate acestea „comandamentului” politico-ideologic al luptei antiimperialiste și împotriva „agenturilor de spionaj anglo-americane”, în al căror serviciu propaganda regimului se străduia să îi portretizeze pe toți cei implicați.

Considerăm că, dacă regimul comunist a făcut atâta risipă de voință, de logică și, în ultimă instanță, de imaginație, istoriografia ar putea, la rândul ei, să caute un principiu ordonator, lipsit de componentă ideologică, în explicarea modului în care s-a ajuns la această represiune extrem de extinsă și de violentă, care a caracterizat finele anilor '40 și prima parte a deceniului următor. Un asemenea demers ar deriva din încercarea de a analiza, atât cât este posibil, universul interior al majorității celor reprimați. Dedicarea acestora în folosul binelui *public* merită, în convingerea noastră, a fi rememorat și, cât mai bine posibil, explicat.

Represiunea îndreptată împotriva principalelor medii anticomuniste se manifestase deja, anterior judecării lui Radu Cioculescu, prin procesul-spectacol al conducerii Partidului Național Țărănesc (1947)²⁹ și prin cel, organizat de autoritățile comuniste tot ca un proces-spectacol, al șefilor Mișcării Naționale de Rezistență, cunoscut și ca „procesul mării finanțe” (o denumire complet improprie), sau al lotului Popp-Bujoiu (1948)³⁰. Chiar dacă așa-numitul „lot al francmasonilor” a fost condamnat mai târziu (abia în 1953, arestările fiind efectuate încă din 1951)³¹, nu se poate spune că acest proces nu ar fi fost și rodul unor acumulări în timp, implicarea indirectă a Marii Loji Naționale din România în sprijinul rezistenței anticomuniste și

²⁸ *Ibid.*, f. 24.

²⁹ Sentința nr. 1988 a Tribunalului Militar al Regiunii a II-a Militare București, Secția I, de condamnare a 19 inculpați, a fost pronunțată în ziua de 11 noiembrie 1947 (A.C.N.S.A.S., fond Penal, dosar nr. 213, vol. 11, ff. 1-225 f.-v.).

³⁰ Sentința nr. 1834 din 2 noiembrie 1948 a Tribunalul Militar București, prin care erau condamnați 12 inculpați, în A.C.N.S.A.S., fond Penal, dosar nr. 335, vol. 3, ff. 147-202 f+v.

³¹ Sentința nr. 1270 din 19 noiembrie 1953 a Tribunalului Militar Teritorial București, prin care este condamnat așa-numitul „lot al francmasonilor”, compus din 17 persoane, în A.C.N.S.A.S., fond Penal, dosar. nr. 178, vol. 6, ff. 82-90.

antisovietice fiind remarcat în cazul unora dintre componenții acestui lot (în special, Paul Brătășanu³²).

Suntem de părere că toate cele trei mari procese au fost urmate de judecarea unor loturi-anexă, dezvoltarea, în timp, a acțiunii represive putând fi, astăzi, urmărită pe baza bogatului fond Penal existent în arhiva Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității. În cazul lui Radu Cioculescu, putem spune că a fost vorba despre un lot-anexă în cauza penală îndreptată împotriva P.N.Ț., conform chiar celor scrise în dispozitivul sentinței cu nr. 1067/25 iulie 1950 a Tribunalului Militar București, chiar în primele două paragrafe ale secțiunii dedicate aprecierii „în fapt” a celor judecate:

„După cum s-a dovedit în procesul privitor pe Maniu și alții, fostul P.N.Ț. nu era altceva decât o agentură a spionajului imperialist, o unealtă a clicilor monopoliste-anglo-americane, în planurile lor de subjugare a poporului nostru, în scopul stocării de profituri și transformării țării într-o bază de plecare la atac împotriva U.R.S.S.

Concluziile trase din procesul Maniu și al[1] celorlalți au fost întărite din cele ce au reieșit cu ocazia judecării procesului privitor pe Pop[p]-Bujoiu și alții în sensul că național-țărăniștii, maniști, în acțiunile lor nu erau decât slugi plecate ale capitalului industrial și financiar, slugi ale lui Auschnit, Pop[p]-Bujoiu, ale burgheziei, care pe măsura ce pierdeau pozițiile politice și economice dominante, deveneau tot mai agresivi, trecând la pregătirea de infracțiuni împotriva poporului muncitor”³³.

Așadar, instanța militară pune, încă de atunci, lotul lui Radu Cioculescu în legătură directă atât cu procesul P.N.Ț., cât și cu cel al M.N.R. Aceste clișee au fost colportate foarte mult, în legătură cu diferitele loturi judecate între 1948 și 1953. În condițiile unei prea insistente și total formale colportări, ele au creat anumite structuri mentale, însă, în cele din urmă, și-au pierdut sensul chiar în mintea celor care le colportau. Astfel, spre mijlocul anilor '50, am identificat și unele formulări din registrul umorului involuntar, conform cărora o anumită doamnă ar fi fost „soția banditului Pop[p]-Bujoiu” (așadar, sub impactul propagandei extrem de agresive montate în jurul procesului M.N.R., în mintea ofițerului care redactase acel document, Alexandru Popp și Ionel Bujoiu „fuzionaseră” într-o singură persoană). De altfel, nu putem decât să remarcăm faptul că, deja în sentința din 25 iulie 1950, citată mai sus, se vorbea despre „Pop-Bujoiu” ca și când ar fi fost o singură persoană, cu toate că în procesul M.N.R., în urma căruia fuseseră condamnați și Max

³² Născut în 1898, la Craiova, inginerul Paul Brătășanu, simpatizant al P.N.Ț., a fost condamnat, prin sentința nr. 1270/1953, la muncă silnică pe viață, 10 ani degradare civică, confiscarea averii personale și 500 lei amendă.

³³ A.C.N.S.A.S., fond Penal, dosar nr. 6150, vol. 4, ff. 107v.-108.

Auschnit, și Alexandru Popp, și Ionel Bujoiu (primul dintre aceștia, în contumacie), instanța fusese prezidată, cu mai puțin de doi ani înainte, tot de generalul Alexandru Petrescu, la fel ca în cazul lotului lui Radu Cioculescu.

În timpul detenției, Radu Cioculescu a fost urmărit informativ în mod sistematic, cu ajutorul agenturii de celulă. Astfel, dosarul fond Informativ nr. 163046 se referă, în integralitatea lui, la Radu Cioculescu. Deși pe coperta lui este trecută data de 1 august 1969, aceasta se referă doar la momentul arhivării acestui dosar, care a fost constituit ca o acțiune de urmărire informativă a muzicologului în timpul detenției. Justificarea deschiderii acestei acțiuni informative era aceea că „în timpul detenției face propagandă P.N.Ț. pentru menținerea moralului deținuților”³⁴. Într-o „Notă” sintetică redactată în 20 mai 1952, în cadrul acțiunii informative din penitenciarul Aiud, după ce se treceau în revistă știrile externe (inexacte, uneori) pe care Cioculescu le populariza, se concluzionează că: „Deținutul criminal politic Cioculescu Radu are un moral ridicat și se bucură de simpatie din partea deținuților criminali politici prin faptul că îi ține la curent cu toate știrile ce au circulat prin penitenciar”³⁵. La 27 aprilie 1952, se semnala că „Deținutul Cioculescu Radu se manifestă fățiș către ceilalți deținuți din penitenciar, afirmând în mod deschis că el a fost și va fi mai departe țărănist, că Partidul Național Țărănist este un partid de masă și că atunci când va fi eliberată țara, P.N.Ț. va fi singurul partid care va prelua puterea sub conducerea lui Iuliu Maniu”³⁶. Într-o notă informativă datată „mai 1952” este reținută chiar o nuanță în plus: „Deținutul Cioculescu Radu în discuțiile ce le întreține cu alți deținuți se exprimă că el a fost membru al P.N.Ț. și că va rămâne tot pe aceeași poziție, *indiferent de ce va urma* (subl. S.B.M.)”³⁷. Alte intenții pe care Radu Cioculescu le declara, în Penitenciarul Aiud, erau aceea de a relansa, după eliberare, promovarea culturii de tip occidental, precum și cea „de a redacta mai multe cărți care au fost distruse de regimul actual”, inclusiv faptul că „va arăta în aceste cărți și viața lor din închisoare în timpul actualului regim, arătând toate atrocitățile și bestialitățile comise de regimul actual împotriva deținuților politici din închisori”³⁸.

Un al doilea dosar de urmărire informativă al lui Radu Cioculescu este cel cu nr. 208164, mult mai masiv decât nr. 163046, deschis la 29 ianuarie 1958³⁹ de

³⁴ A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 163046, f. 1.

³⁵ *Ibid.*, f. 4.

³⁶ *Ibid.*, f. 5.

³⁷ *Ibid.*, f. 12.

³⁸ *Ibid.*, f. 5.

³⁹ Conform datei înregistrării, însă „Hotărârea de deschidere a dosarului [de] acțiune individuală privind pe Cioculescu Radu” era datată 26 decembrie 1957, acțiunea fiind considerată deschisă din acel moment (vezi A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 208164, ff. 3-5).

Securitatea din Pitești (unde muzicologul se afla închis, în acea perioadă). În motivarea „Hotărârii de deschidere a dosarului [de] acțiune individuală” se arată faptul că „în locurile de detenție desfășoară activitate pe linia P.N.Ț., dovedind a fi un element fanatic și dușman înrăit al regimului democrat din țara noastră. Astfel, în penitenciarele Aiud și Pitești deținutul Cioculescu Radu se manifestă împotriva politicii P.M.R. imprimând deținuților ideile sale P.N.Ț.-iste, ca fiind «cel mai capabil» partid de a guverna în situația «unei schimbări»”⁴⁰. Nu exista, așadar, nicio deosebire față de comportamentul care fusese semnalat la începutul aceluiași deceniu, în timpul prezenței în celălalt penitenciar de sinistră amintire, cel de la Aiud, Radu Cioculescu menținându-se printre deținuții totalmente recalcitranți față de așa-numita „reeducare”. Printre obiectivele acțiunii informative deschise în Penitenciarul Pitești erau identificarea adeptilor lui Cioculescu ce se aflau în detenție și stabilirea „directivelor” pe care muzicologul le-ar fi dat acestora, prevenirea legăturilor cu exteriorul sau „interceptarea și folosirea” acestora în beneficiul Securității⁴¹.

Radu Cioculescu a decedat în timpul detenției, la 9 ianuarie 1961, conform documentelor Securității, „din cauza unei boli de T.B.C. și alte maladii”⁴², fapt în urma căruia dosarul de urmărire informativă a fost închis. Conform certificatului de deces, acesta mai suferea, pe lângă T.B.C., și de hepatită, colită, abces pulmonar, distrofie de gradul 3, subocluzie intestinală, sindrom cardiopulmonar decompensat (ultimele două afecțiuni fiind considerate drept cauza decesului)⁴³.

Starea de spirit care era, dacă nu creată, cel puțin întreținută prin pozițiile exprimate, în mod deschis, de Radu Cioculescu era, în viziunea organelor represive, una foarte periculoasă, concluziile acestora bazându-se, în special, pe conținutul notelor informative culese din rândul agenturii create în penitenciar.

Astfel, în urma „Notei” din 27 aprilie 1952, în care erau inventariate o serie întreagă de opinii politice radicale, pe care scriitorul național-țărănist le disemina în rândul deținuților, chiar după ani de existență mizeră în spațiul concentraționar, ofițerul responsabil de acțiunea de urmărire a deținutului Cioculescu concluziona că: „Deținutul criminal politic Cioculescu Radu este un element dușmănos regimului nostru, căutând să lanseze tot felul de zvonuri alarmiste, urmărind prin aceasta să ridice moralul celorlalți deținuți. De asemeni susnumitul deținut speră într-un viitor apropiat eliberarea lor din închisori, iar ei, P.N.Ț.-iști[i], ca viitori guvernatori ai țării”⁴⁴.

⁴⁰ *Ibid.*, f. 4.

⁴¹ *Ibid.*, f. 5.

⁴² *Ibid.*, f. 118.

⁴³ *Ibid.*, f. 116.

⁴⁴ A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 163046, f. 5.

De asemenea, autorul „Notei” din 20 mai 1952, atribuită, la fel ca cea din 27 aprilie 1952, unei surse „sigure”, afirma: „În discuțiile întreprinse cu unii deținuți din Penitenciar, susnumitul a afirmat că la Salonic se găsește în prezent o comisie a O.N.U.-lui sub comanda Generalului American Eisenhower, comandantul suprem al trupelor Americane și Engleze⁴⁵ din Sud-Estul Europei, care are ca scop dirijarea operațiunilor în vederea dezlănțuirii războiului. De asemeni deținutul Cioculescu Radu mai afirmă că în ultimul timp la Radio Londra s-a dat un comunicat Poporului Român în care comunică ca poporul să mai aibă răbdare și să nu mai treacă la acțiuni împotriva comuniștilor deoarece în curând va fi dezrobite de către trupele americane și engleze”⁴⁶. În concluzie, se reținea atât faptul că „deținutul criminal politic” Cioculescu Radu continua să aibă „un moral ridicat”, cât și cel că acesta se bucura, și pe mai departe, de „simpatia” colegilor lui de suferință⁴⁷.

O asemenea conduită exemplară în spațiul concentraționar, menținută pe o perioadă îndelungată (cu atât mai mult cu cât numeroase personalități au cedat, în timp, în fața tăvălugului declanșat de autoritățile penitenciare, dar și de organele de Securitate din afara închisorilor, prin așa-numitele suplimentele de anchetă⁴⁸) necesită și anumite comparații, chiar dacă prin ele există, permanent, riscul de a cădea victimă reflexului de tip *wishful thinking*. Este util a fi amintit, în context, episodul negocierilor dintre profesorul universitar George Manu, reprezentant al Mișcării Naționale de Rezistență (condamnat în urma procesului-spectacol din 1948), și un mason marcant, Paul Brătășanu, prin care Mișcarea Națională de Rezistență obținea, conform unor declarații din anchetă, ajutorul francmasoneriei pentru lupta sa antisovietică și anticomunistă. Pe fizicianul George Manu, care era și legătura legionarilor cu partidele istorice, îl găsim ca pe o figură foarte asemănătoare cu Radu Cioculescu, prin profilul spiritual și prin întreaga-i conduită din timpul detenției (acesta a fost arestat în 1948 și a decedat tot în anul 1961, la fel ca și Cioculescu, și, pe deasupra, în împrejurări destul de asemănătoare). Patriot ireductibil și filoamerican convins, George Manu a fost, prin întregul-i comportament, la fel ca Radu Cioculescu, un eminent „profesor” al „Academiei Aiud” (după cum numesc foștii deținuți politici sinistrul penitenciar), ba chiar a fost acolo și un neașteptat, poate, promotor al ideilor masonice, în așa fel, încât radicalii legionari aflați în detenție îl considerau, întocmai ca și Securitatea, ca „foarte

⁴⁵ Cu majuscule, în original, ceea ce este neobișnuit în acest tip de documente, ai căror autori, de obicei, își manifestau, în acest fel, afecțiunea numai față de Uniunea Sovietică și locuitorii ei.

⁴⁶ A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 163046, f. 4.

⁴⁷ *Ibid.*.

⁴⁸ Interogarea lui Radu Cioculescu, în anul 1953, în legătură cu Paul Ionescu Voiculescu reprezenta un supliment de anchetă, dincolo de scopul ei principal, care era cel de a obține probe care să poată fi folosite în justiție, împotriva fostului magistrat.

periculos”, prin faptul că ar fi „reprezentantul francmasoneriei băgat în mișcarea legionară cu o anumită misiune” și prin acela că avea darul de a-i „converti” pe legionari la ideile masonice, tocmai prin influența deosebit de mare pe care o avea asupra celorlalți deținuți. În acest sens, radicalii apreciau că George Manu era, practic, mai periculos, pentru doctrina legionară, decât însăși Securitatea, fără să-și dea seama, probabil, că, prin aceste opinii nejustificate, întruchipau exact modul de a gândi al Securității⁴⁹.

În ceea ce privește activitatea masonică a lui Radu Cioculescu, trebuie remarcat că atât acesta, cât și fratele lui, Șerban Cioculescu, dar și fiul lui Șerban, Barbu Cioculescu, au fost masoni și că toți trei au făcut parte, alături de scriitorul Victor Eftimiu⁵⁰, sau de compozitorul și dirijorul Theodor Rogalski⁵¹, din Loja „Meșterul Manole”⁵², bine-cunoscută și mult apreciată în acei ani. În ceea ce-l privește pe Radu Cioculescu, acesta devenise mason încă din anul 1935.

Născut la Paris, în 10 august 1927, Barbu-Nicolae a fost fiul criticului literar Șerban Cioculescu, deci nepotul de frate al lui Radu Cioculescu. Conform „Fișei” ce i-a fost realizată de către Securitate, la 23 aprilie 1952, Barbu Cioculescu a fost inițiat în francmasonerie la 9 aprilie 1948⁵³, cu puțin timp înaintea interzicerii activității acestei organizații inițiatice. Acesta ne-a lăsat descrieri amănunțite ale patronajului spiritual de care a beneficiat din partea unchiului său⁵⁴, inclusiv prin

⁴⁹ Vezi, în acest sens, „Nota informativă privind pe Bălănescu Gabriel, Bulhac Andronic, Rațiu Eugen și T[h]eodorescu Eugen din camera 54 Zarcă”, dată de informatorul de celulă „Pricop Valeriu”, în fața directorului Penitenciarului Aiud, colonelul Gheorghe Crăciun, la 17 septembrie 1960 (A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 160161, vol. 1, ff. 34-37).

⁵⁰ Născut în Albania (1889), în apropierea vechii așezări Moscopole și stabilit în țara-mamă, România, în 1905, scriitorul aromân Victor Eftimiu a cunoscut o consacrare destul de rapidă. Acesta, deși a fost aderent al masoneriei, și-a păstrat libertatea și în perioada postbelică, fiind agreat de oficialitățile comuniste, decedând în anul 1972. În ciuda acestor „semne exterioare” pozitive, Securitatea a menținut, pentru o lungă perioadă, o intensă acțiune de urmărire informativă a acestuia. A fost un scriitor extrem de prolific.

⁵¹ Theodor Rogalski (1901, București – 1954, Zürich) a fost un compozitor și un pianist român de origine poloneză. A fost primul dirijor al orchestrei simfonice a postului național de radio și autorul, printre altele, a suitei simfonice „Trei dansuri românești”. Și biografia lui a fost marcată de Primul Război Mondial, într-o manieră asemănătoare lui Radu Cioculescu: la numai 15 ani, Theodor Rogalski devine voluntar într-un spital din Iași (orașul în care autoritățile române s-au refugiat, după ocuparea capitalei de către armatele Puterilor Centrale).

⁵² Vezi *Povestind despre atunci...*, p. 43. În dosarul de urmărire informativă deschis de Securitate pe numele lui Barbu-Nicolae Cioculescu, figurează un tabel cu membrii Lojii „Meșterul Manole” (în număr de 18), dintre care lipsesc atât Rogalski, cât și cei din familia Cioculescu (vezi A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 310458, f. 24).

⁵³ Vezi *Ibid.*, f. 2.

⁵⁴ Simptomatic, pentru acest benefic patronaj spiritual, este și faptul că, pe coperta volumului memorialistic publicat, în anul 2012, de Editura Humanitas, este reproducă o fotografie cu

faptul că propunerea de a intra în Marea Lojă Națională din România (chiar prin aceeași lojă bucureșteană, „Meșterul Manole”, unde a ajuns până la gradul de maestru) a venit din partea unchiului, nu din cea a tatălui său. Acestea au fost inventariate cu destul de mare atenție de către Securitate, ceea ce ne determină să credem că, din anii '60, aceasta instituție devenise interesată anume de modalitățile de transmitere, din generație în generație, a acestui tip de convingeri, iar, pe de altă parte, Radu Cioculescu se consacrase drept o figură a cărei forță de iradiere rămăsese un subiect care, în continuare, era investigat (și alți deținuți politici care au lăsat o impresie extrem de puternică asupra posterității, precum Valeriu Gafencu⁵⁵, au constituit un obiect al atenției speciale a Securității, chiar și după decesul lor în penitenciare).

Simpatizant comunist în adolescență, Barbu „a așteptat cu inima deschisă” noua orânduire⁵⁶, despre care credea „că va salva lumea, că va aduce dreptatea, că va desființa exploatarea, că omul se va putea împlini indiferent de condiția sa socială, indiferent dacă se naște modest sau îmbelșugat”⁵⁷. În scurt timp însă, aceste convingeri s-au clătinat, sub impulsul măsurilor represive care au lovit direct și familia Cioculescu. Tatăl lui fusese suspectat de Securitate că „făcea parte din același grup considerat complotist” cu fratele său Radu⁵⁸. Eșecul comunismului a fost, în mare măsură, factorul care l-a „readus la credință” pe Barbu Cioculescu⁵⁹, după cum anii de represiune politică au avut același rezultat și în ceea ce-l privea pe tatăl acestuia, intrat sub influența mitropolitului Tit Simedrea, descris ca „un om extraordinar de luminos și de credincios”⁶⁰. Este însă extrem de relevant, pentru trasarea acestei poteci spirituale, și episodul arestării din 1949 a lui Șerban Cioculescu, acesta strigându-i fiului său, din pragul casei pe care o părăsea, sub escorta Securității: „Cine pierde câștigă!”. Barbu Cioculescu a considerat că, în maniera respectivă, criticul literar transmitea că „dacă va muri să nu-l socotim o victimă” și compara această atitudine cu modul în care „Mircea Vulcănescu le-a cerut tuturor în închisoare, pe patul de moarte, să nu-l răzbune”⁶¹. Într-adevăr, atitudinea consolatoare pare a fi fost o propensiune importantă pentru frații

micul Barbu, însoțit de Radu Cioculescu, realizată în 1936. Alte câteva imagini care surprind același „cuplu” inter generațional se află în grupajul cu fotografii de familie care încheie volumul.

⁵⁵ Deosebit de interesante sunt, din acest punct de vedere, interogatoriile luate lui Mihail Lungeanu, în 1954-1955 (vezi A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 39194).

⁵⁶ *Povestind despre atunci...*, 125.

⁵⁷ *Ibid.*, 126-127.

⁵⁸ *Ibid.*, 127.

⁵⁹ *Ibid.*, 126.

⁶⁰ *Ibid.*.

⁶¹ *Ibid.*, 127.

Cioculescu. Astfel, obținând, la un moment dat, aprobarea de a-l vizita pe Radu, la penitenciar, Șerban a primit, din partea celui deținut, observația că „arăți mai rău ca mine”⁶². Ulterior, Șerban Cioculescu a fost „profund afectat” de decesul, în închisoare, al fratelui său, chiar dacă, în special din motive temperamentale, prefera să își ascundă suferința („Nu-i plăcea să se știe ceea ce gândește și mai cu seamă ceea ce simte. Avea lacrima ușoară, lacrima ușor, era emotiv și tocmai din pricina asta nu dorea să fie surprins în stări de vulnerabilitate”⁶³). În ceea ce-l privea pe fiul lui, acesta își formase convingeri similare cu cele pe care, conform documentelor din timpul detenției, Radu Cioculescu se străduia să le cultive în rândul deținuților politici, privind iminenta eliberare de sub ceea ce Barbu Cioculescu, lepădând simpatiile comuniste, numea „ciuma roșie”⁶⁴.

Dacă Radu Cioculescu nu a avut șansa realizării visului mărturisit în detenție, cel de a elabora lucrări care să demonstreze, în fața posterității, crimele comise de regimul comunist, nepotul lui⁶⁵ ne-a furnizat, pe lângă cunoscutele-i cărți de critică literară și traduceri⁶⁶, și interesantele memorii facilitate de Monica Pillat⁶⁷. De asemenea, acesta a fost, în anul 1990, pentru o perioadă, redactorul-șef al „Dreptății”, cotidianul relansat de nou înființatul Partid Național Țărănesc Creștin Democrat, unde a publicat un număr mare de articole⁶⁸. A fost o revanșă în timp,

⁶² *Ibid.*, 45.

⁶³ *Ibid.*, 130.

⁶⁴ „Era o utopie ca, în anul 1947, aparținând micii burghezii, pe deasupra laturii ei ostile, să-mi închipui că, într-o Românie care se comuniza văzând cu ochii, aș fi putut intra în diplomatie. Dar trăiam cu convingerea că zilele comunismului în România – și pretutindeni – orânduire aberantă, pe cât de agresivă – erau numărate, că foarte curând sovieticii fie aveau să se retragă, luând cu ei guvernele impuse din statele pe care le cotropiseră în Europa, fie urmau a fi zdrobiți de către Statele Unite ale Americii, care dădeau, încă din 1945, semne că nu vor tolera situația creată în centrul și răsăritul continentului european. Un al treilea război mondial părea de neevitat, iar odată salvați de ciuma roșie, noi, cei ce ne împotriviserăm, aveam să ne luăm și o binemeritată răsplată. Era vorba, numai, de puținică răbdare” (*Ibid.*, p. 106). Același Barbu Cioculescu evoca, însă, și „consternarea imensă” stârnită în familia Cioculescu atunci când membrii ei au luat la cunoștință conținutul unei scrisori trimise lui Iuliu Maniu de emisarul lui în Statele Unite. Acesta afirma categoric că „societatea americană nu este pregătită pentru un nou război, că vor mai trebui 5 ani până la modificarea substanțială a mentalității acesteia” (*Ibid.*, p. 44).

⁶⁵ Barbu-Nicolae Cioculescu a decedat la 19 martie 2022.

⁶⁶ Barbu Cioculescu a debutat literar în anul 1943, publicând poezii.

⁶⁷ *Povestind despre atunci...*, 232 p. Volumul este realizat într-o manieră destul de neobișnuită, fiind declarat „un dialog imaginar” (*Ibid.*, p. 10), însă unul în care nu s-a inventat nimic, numai întrebările fiind imaginate după ce Monica Pillat a identificat subiectele de maxim interes în numeroasele pagini memorialistice deja scrise de Barbu Cioculescu, cărora le-a adăugat și afirmații ale acestuia presărate în interviuri ori în evocări deja publicate, la acea oră.

⁶⁸ *Ibid.*, p. 136.

pentru tentativa eșuată, în anul 1946 (din cauza opoziției violente a muncitorilor tipografi comunizați) a tânărului licean Barbu Cioculescu de a publica un articol în „Dreptatea” vechiului Partid Național Țărănesc⁶⁹.

Datorită redutabilei forțe de evocare a fiului lui Șerban Cioculescu⁷⁰, avem la dispoziție un portret în culori seducătoare⁷¹ a unchiului său Radu, care confirmă concluziile ce se desprind din lectura documentelor de arhivă. Acesta îl numește pe muzicolog un „mason convins”⁷², un „convins francmason”⁷³, dar și un „țărănist înfocat, printre pușinii regăteni din cercul apropiaților lui Iuliu Maniu”⁷⁴ și un „intransigent în opinii, curajos în fața opresorilor”⁷⁵, care „nu înțelege să stea deoparte”, deși fusese „avizat că era filat” și „s-a adăpostit, o vreme, în Ardeal, la un șantier de construcții, după care a revenit la domiciliu”⁷⁶.

Într-un „Referat” datat 13 mai 1966, căpitanul de Securitate care l-a contactat direct pe Barbu Cioculescu, remarcă faptul că unchiul acestuia „l-a instruit pe Cioculescu Barbu Nicolae nu numai în cadrul lojei (la care a fost numai de câteva ori), dar și în cadrul relațiilor de familie, atât înaintea intrării și inițierii sale, cât și după aceasta. Teoretic s-a constatat că cunoaște bine preceptele masonice, regulamentul de funcționare, situația masoneriei dinaintea inițierii sale cât și după trecerea ei în «adormire»”⁷⁷. La rândul lui, Barbu Cioculescu declara că unchiul lui „era, sentimental, foarte legat de masonerie”⁷⁸ și că, în cadrul ședințelor lojii din care a făcut parte, „ideea că e vorba de o activitate care nu se știe dacă e tocmai legală părea că intimida cam pe toată lumea, cu excepția unchiului meu, Radu Cioculescu, un om foarte dotat și curajos, dar lipsit de simțul de conservare”⁷⁹. În aceeași

⁶⁹ *Ibid.*.

⁷⁰ Monica Pillat o evocă în cuvinte mult mai inspirate decât cele de mai sus, atenționându-și cititorii referitor la „frumusețea arborescentă a evocărilor”, precum și la „cadența frazelor, potrivite pe ritmul unei muzici lăuntrice inconfundabile” (*Ibid.*, p. 7). Nu ni se pare lipsită de importanță nici „impetuoasa nevoie de dăruire”, pe care Monica Pillat a sesizat-o în urma aparițiilor publice ale lui Barbu Cioculescu (vezi *Ibid.*, p. 9).

⁷¹ Monica Pillat identifica mai multe surse ale relațiilor cu care Barbu Cioculescu obișnuia să dea strălucire serilor petrecute în mediul prietenilor lui apropiați: „Trecea cu dezinvoltură și zveltețea unui balerin de la tonul liric la cel epic sau dramatic, perindându-se pe dinainte, când cu umor, ironie ori sarcasm, când cu nostalgie, scene din timpurile trăite de el sau de alții, întâmplări aflate în cărțile iubite, închipuiri izvorâte din bogata lui imaginație, reacții la ultimele evenimente literare sau sociale” (*Ibid.*, p. 8).

⁷² *Ibid.*, p. 39.

⁷³ *Ibid.*, p. 43.

⁷⁴ *Ibid.*, p. 43.

⁷⁵ *Ibid.*, p. 45.

⁷⁶ *Ibid.*, p. 44.

⁷⁷ A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 310458, f. 11.

⁷⁸ *Ibid.*, f. 15.

⁷⁹ *Ibid.*, f. 16.

declarație, datată 12 mai 1966, acesta mai preciza, în privința „principiilor masonice”, că „loja avea bibliotecă, însă eu am preferat să-l întreb pe unchiul meu”, precum și că, în cadrul celor 3-4 ședințe la care a participat, i se atrăsese atenția că „masoneria nu este o tribună de propulsare politică” și că „masoneria nu e nici un mijloc de câștiguri materiale”, ci „o confrerie de oameni care consideră toleranța în legăturile dintre oameni drept un factor de bază la oricărei coexistențe, al oricărui dialog”⁸⁰. Anul 1966 a fost cel în care Barbu Cioculescu a fost „avertizat pentru discuții dușmănoase avute într-un grup de scriitori privind situația de azi din literatură”, acesta fiind și principalul motiv pentru care a fost luat, ulterior, în evidența operativă a organelor de Securitate⁸¹. Totodată, episodul avertizării și faptul că acesta era „cunoscut cu manifestări ostile regimului” a fost motivul pentru care Securitatea a avizat negativ cererea lui Barbu Cioculescu de a participa la o croazieră pe Dunăre, deși traseul (Belgrad – Budapesta – Bratislava) includea numai state socialiste⁸².

Una din problemele complexe ale procesului de conștientizare și de selecție a faptelor exemplare din perioada represiunii politice masive (1946-1964) îl constituie tratarea obiectivă a întregii biografii a victimelor represiunii (fără omiterea unor episoade „neconvenabile” din perspectiva memorializării actuale). În cazul, fericit, al lui Radu Cioculescu, nu este nevoie de o memorializare „selectivă”, întrucât acesta s-a opus tuturor dictaturilor, devotamentul lui pentru interesul public și cel patriotic fiind unul constant, rezultând dintr-un sistem de conduită și de idei perfect coerent. În cel de Al Doilea Război Mondial, muzicologul a participat la campania din Est, însă după trecerea Nistrului s-a opus, în mod deschis, continuării campaniei militare în teritorii care nu erau românești, fiind „ostil războiului și alianței cu Germania” și nefăcând niciun secret din această atitudine⁸³. Asumarea deschisă a convingerilor lui democratice i-a atras, în 1942, și o perioadă de reclusiune în lagărul politic de la Târgu Jiu, nefiind, de altfel, singurul național-țărănist ajuns acolo. A fost însă, cel care l-a învățat, în lagăr, pe însuși Gheorghe Gheorghiu-Dej noțiunile de bază despre opera literară a lui Marcel Proust. Deși Gheorghiu-Dej, ajuns ulterior liderul comuniștilor români, a mărturisit public cui îi datora acele cunoștințe⁸⁴, „profesorul” lui de la Târgu Jiu a fost arestat și a decedat în detenție în timpul în care fostul lui „învățăcel” deținea puterea politică în țară.

⁸⁰ *Ibid.*, f. 14.

⁸¹ *Ibid.*, f. 8.

⁸² *Ibid.*, f. 30 f.-v. Dintr-o scrisoare primită, ulterior, din Franța, care fusese interceptată de Securitate, reieșea, aluziv, faptul că Barbu Cioculescu participase, totuși, la o călătorie în exterior, probabil fiind vorba despre croaziera pe Dunăre (*Ibid.*, f. 31).

⁸³ *Povestind despre atunci...*, 41.

⁸⁴ *Ibid.*, 41-42.

În același lagăr s-au aflat, pentru o scurtă perioadă, atât Victor Eftimiu, fratele mason al lui Cioculescu, cât și viitorul director al cotidianului „Dreptatea”, Nicolae Carandino (semnalat, în documentele Securității, ca „prietен apropiat” cel puțin al lui Șerban Cioculescu⁸⁵), care va fi condamnat în 1947, în cadrul lotului de politicieni național-țărăniști, în frunte cu Iuliu Maniu, dar va supraviețui îndelungatei sale detenții⁸⁶ și care, prin memoriile lui⁸⁷, a contribuit la restabilirea adevărului referitor la înscenările și crimele cărora le-au căzut victimă militanții acestei formațiuni politice⁸⁸. Această dreptate târzie și, cel puțin la început, foarte discretă, nu mai putea repara viețile pierdute într-o represiune absurdă, așa cum a fost și cazul vieții lui Radu Cioculescu.

BIBLIOGRAFIE

Surse documentare

A.C.N.S.A.S., fond Penal, dosar nr. 13771, dosar nr. 76443 dosar nr. 6150 dosar nr. 213, dosar nr. 335 dosar nr. 178, dosar nr. 6150.

A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 257483, dosar nr. 163046 dosar nr. 208164, dosar nr. 163046 dosar nr. 163046 dosar nr. 160161 dosar nr. 257483 dosar nr. 163046

Studii

1. Carandino, Nicolae. *File de istorie*. New York: Editura Dreptatea, 1987.
2. Marino, Adrian. *Viața unui om singur*. Iași: Editura Polirom, 2010.
3. Mihalache, Andi. *Istorie și practici discursive în România „democrat-populară”*. București, Editura Albatros, 2003.
4. Moldovan, Silviu B., „Detenția și martiriul lui Radu Cioculescu (1901-1961)”, în *Experimentul Pitești - Reeducare prin tortură. Comunicări prezentate la Simpozionul Internațional, ediția a XXIV-a, Pitești, 27-29 septembrie 2024*. Pitești: Fundația Culturală Memoria – Filiala Pitești, 2025.

⁸⁵ Vezi A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 257483, vol. 1, f. 13. Șerban Cioculescu a publicat o serie de articole în „Dreptatea”, în perioada când Nicolae Carandino conducea cotidianul național-țărănist. Radu Cioculescu îl menționa și el pe Carandino într-o declarație din februarie 1950, referitoare la rudele, prietenii și cunoscuții săi (A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 163046, f. 14).

⁸⁶ Acesta s-a aflat în penitenciar până în anul 1956, după care au urmat încă cel puțin opt ani de domiciliu obligatoriu în Bărăgan.

⁸⁷ Vezi Nicolae Carandino, *File de istorie* (New York: Editura Dreptatea, 1987).

⁸⁸ Consiliul de Miniștri a aprobat, în cadrul ședinței din 27 iulie 1947, „Jurnalul” nr. 1027 prin care se dispunea dizolvarea Partidului Național Țărănesc, documentul fiind publicat în „Monitorul Oficial” din 30 iulie 1947 (Gheorghe Onișoru, *Operațiunea Tămădău: desființarea Partidului Național Țărănesc (1947)*, București, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, 2008, p. 61). În acel moment, acțiunea represivă împotriva militanților național-țărăniști luase, deja, proporții apreciabile.

5. Onișoru, Gheorghe. *Operațiunea Tămădău: desființarea Partidului Național Țărănesc (1947)*. București, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, 2008.
6. Pillat, Monica, Barbu Cioculescu. *Povestind despre atunci*. București, Ed. Humanitas, 2012.